

Кримінальне право і кримінальний процес

УДК 343.1

Артем Бугайчук *

**МОНІТОРИНГ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ СУЧАСНОЇ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ**

У статті висвітлено стан наукової розробленості питань, пов'язаних із джерелами кримінального процесуального права України. Проаналізовано наукові доробки у сфері кримінального процесуального законодавства та основні здобутки у цій царині. Узагальнено напрями і пріоритети наукових досліджень кримінального процесуального законодавства та представлено їх авторські види. Констатовано відсутність сучасних комплексних наукових пошуків щодо питань закону як джерела кримінального процесуального права в Україні.

Ключові слова: джерело права, кримінальне процесуальне право, кримінальний процесуальний закон, законодавство, наукові дослідження.

Бугайчук А. А. Мониторинг научной разработки современной базы источников уголовного процессуального права Украины.

В статье представлено состояние научной разработки вопросов, связанных с источниками уголовного процессуального права Украины. Проанализированы научные работы в сфере уголовного процессуального законодательства и основные достижения на этом поприще. Обобщены направления и приоритеты научных исследований уголовного процессуального законодательства и представлены их авторские виды. Констатировано отсутствие современных комплексных научных поисков относительно вопросов закона как источника уголовного процессуального права в Украине.

Ключевые слова: источник права, уголовное процессуальное право, уголовный процессуальный закон, законодательство, научные исследования.

Bygayuchuk A. A. Monitoring of scientific development of modern base of sources of criminal judicial law of Ukraine.

The state of scientific developed of questions, related to the sources of criminal judicial right for Ukraine is reflected in the article. Scientific revisions in the field of criminal judicial legislation and basic achievements are analyzed in this area. Generalized directions and priorities of scientific researches of criminal judicial legislation and they are presented author kinds. Absence of modern complex scientific searches is established in relation to the questions of law as source of criminal judicial right in Ukraine.

Keywords: source of law, criminal judicial law, penal judicial law, legislation, scientific researches.

Обранню напрямку наукового дослідження сприяє, насамперед, вивчення питань, що належать до визначеної сфери та проведення оцінки стану наукової розробленості категорій, інститутів, понять, терміносистем, які складають об'єкт пізнання, його взаємозв'язки та закономірності розвитку. Ознайомлення із науковими поглядами, досягненнями, пропозиціями дозволяє визначити векторність і пріоритети наукової спеціальності, її проблеми і дискусії у широкому (галузевому) і вузькому (в межах правового інституту, правової категорії) аспектах, та сформулювати авторське бачення стану розробки означеної галузі і розуміння напрямів вирішення у ній наукових завдань щодо відповідного об'єкта.

Наукові знання покликані сприяти удосконаленню як теоретичної складової, так і практичної сторони трансформаційних процесів в державі та суспільстві. Як показує практика, кримінальна процесуальна наука поповнюється, здебільшого, здобутками прикладного характеру, що є логічним, з огляду на значення кримінального процесу і його правове регулювання. Разом з тим, юридичні науки мають широкий спектр дослідно-функціональних

можливостей, у багатьох випадках – комплексний характер окремих явищ і процесів, що потребують використання теоретико-методологічного підходу у визначенні галузевих меж, окресленні особливостей моделювання того чи іншого об'єкта чи предмета. Окрім того, кожна юридична спеціальність повинна спиратися на обґрунтовані знання закономірностей, парадигми, доктрини, понятійного апарату, принципів, методів, механізмів, концепцій тощо, що призводитиме до системності у розв'язанні завдань цієї спеціальності. Так, за формулою спеціальності **12.00.09**, остання об'єднує юридичні науки, які досліджують кримінально-процесуальні відносини та кримінально-процесуальну діяльність і їх зміст; кримінально-процесуальне право та законодавство; закономірності збирання, дослідження, оцінювання та використання доказів; прийоми, методи та засоби розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання злочинів; використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві та провадження експертних досліджень. При цьому, джерела кримінального процесуального права, кримінальне процесуальне законодавство, норми кримінального процесуального права та їх тлумачення, межі дії кримінально-процесуального закону, співвідношення національного кримінального процесуального законодавства та зарубіжного – визначені окремими напрямами досліджень у галузі кримінального процесу, які, на нашу думку, будучи загальноправовими явищами і об'єктами вивчення будь-якої юридичної галузі, підкреслюють, у свою чергу, специфічні риси кримінального процесуального права і кримінальної процесуальної науки. Саме закон є основою, базисом регулювання суспільних відносин, зокрема, і в кримінальній процесуальній сфері. Закон, при цьому, є динамічною категорією, якій властиві зміни, зумовлені різними чинниками. Можна стверджувати, що законодавство еволюціонує разом із державою і суспільством, що, відповідно, вказує на необхідність його постійного різновекторного, різнокритеріального моніторингу. Тому питання джерел кримінального процесуального права, окремих їх видів, закону як основного джерела не втрачають своєї актуальності.

Джерела кримінального процесуального права періодично стають предметом наукових пошуків. Проте, комплексним розробленням цей напрям дослідження не вирізняється. Так, за однойменною назвою підготовлена дисертаційна робота О. М. Дроздовим ще у **2004** році. Основною її метою визначено «з'ясування поліномативності регулювання кримінально-процесуальних відносин і розробка науково-практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства та правозастосовної практики з метою ефективного захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу» [1, с. 4]. Автором узагальнені теоретичні позиції з приводу визначення правової природи джерел кримінально-процесуального права; представлено поняття, види та систему, нормативно-наукову модель джерел кримінально-процесуального права; встановлено функціональне значення кожного джерела кримінально-процесуального права в регулюванні кримінально-процесуальних відносин. Законам приділено увагу в окремому підрозділі **2.3** [1, с. 15–18], однак це питання розкрито в контексті аналізу їх видів, виокремлених за напрямами правового регулювання.

Деякі види джерел кримінального процесуального права, здебільшого, міжнародні договори і судові прецеденти, представлені в монографічних працях Антонюк А. Б., Кухнюка Д. В., Коровайка О. І., Узунової О. В. та ін.

Наприклад, дисертація Кухнюка Д. В. присвячена комплексному дослідженню судового прецеденту як джерела кримінально-процесуального права України. Вивчено правову природу судового прецеденту, визначено поняття та ознаки системи джерел кримінально-процесуального права України. Обґрунтовано необхідність визнання судового прецеденту джерелом кримінально-процесуального права, запропоновано механізм його дії. Сформульовано висновки щодо правової природи актів судів судової системи України, а також Європейського суду з прав людини в контексті вчення про судовий прецедент [2]. Під джерелом кримінально-процесуального права пропонується розуміти «форму об'єктивізації (закріплення) кримінально-процесуальних норм, яка має визначений порядок встановлення, використання та припинення дії, зміст та прояви якої перебувають у динамічному розвитку, обумовленому потребами суспільства та особливостями правової системи; а під системою джерел кримінально-процесуального права – цілісну, автономну, самоорганізуючу, соціально, історично та юридично обумовлену структуровану сукупність взаємопов'язаних самостійних елементів –

джерел кримінально-процесуального права, яка є галузевою частиною системи джерел права правової системи певної держави» [2, с. 7].

Міжнародні акти як джерела кримінального процесуального права досліджуються О. І. Коровайком [3]. Під джерелами права розуміються «засоби його зовнішнього прояву, які є офіційними способами вираження, у тому числі і текстуального закріплення змісту правових норм, за допомогою чого вони стають загальнообов'язковими» [3, с. 4]. На авторське переконання, «у кримінальному процесуальному праві форми (джерела) права, безвідносно до їх виду (кримінальні процесуальні звичаї, судовий прецедент, акти законодавчої влади, рішення Конституційних судів, вищих органів судової влади тощо), є засобом фіксації, формального вираження, об'єктивації правових норм, які визначають: правовий статус людини (права і свободи) у цій сфері, їх гарантії, засади функціонування суду, органів прокуратури, слідства, адвокатури» [3, с. 11]. Серед основних заходів удосконалення змісту кримінального провадження виділено напрям формування його на ґрунті антропоцентричної моделі, де зміст норм кримінального процесуального права повинен бути пронизаний принципом гуманізму [3, с. 189].

Міжнародні договори в контексті джерел кримінального процесуального права, досліджені також в дисертації Узунової О. В. (2008 р.). У роботі розглянуто «процес імплементації міжнародного законодавства в кримінально-процесуальне законодавство на всіх етапах розвитку і становлення України. З'ясовано теоретичну, правову й практичну можливості застосування міжнародно-правових норм в українському кримінально-процесуальному законодавстві, які полягають у забезпеченні виконання спільних координуючих юридичних дій, з боку держав, під час їх міжнародного співробітництва. Визначено місце міжнародно-правових договорів України в системі джерел кримінально-процесуального права, представлено їхню класифікацію та сутність» [4, с. 14].

Окрім того, діючи в Україні нормативно-правові акти та міжнародні договори, що є правовою основою під час розслідування кримінальних правопорушень в межах міжнародного співробітництва, проаналізовані в окремому підпункті дисертації А. Б. Антонюк, якою зроблено висновок, що «як в теоретичному, так і в практичному аспектах міжнародне співробітництво має низку прогалин, які створюють процесуальну «прірву» між національним законодавством та законодавством зарубіжних країн» [5, с. 7], хоча, при цьому, автором зауважено, що «міжнародне співробітництво при розслідуванні кримінальних правопорушень врегульовано на достатньому рівні [5, с. 7].

Комплексним дослідженням міжнародно-правових стандартів у кримінальному процесі є дисертація і монографія В. Г. Уварова (2015 р.) [6]. В межах розкриття правового механізму запровадження і реалізації міжнародно-правових стандартів у кримінальному провадженні міжнародно-правові акти представлені саме як джерело кримінального процесуального права в історичній ретроспективі і наукових поглядах щодо джерел кримінально-процесуального права.

Норми кримінального процесуального права, їх формування та тлумачення вивчалися С. О. Гейц (2008 р.), О. В. Капліною (2009 р.), Коваль А. А. (2011 р.).

У роботі Гейц С. О. розкривається поняття норм кримінально-процесуального права, їхні специфічні ознаки, функціональне призначення та види; досліджено співвідношення норм кримінально-процесуального права з нормами кримінального права; проаналізовано загальні питання структури норм та окремі їхні елементи (гіпотезу, диспозиції та санкцію); досліджені окремі види нетипових кримінально-процесуальних норм, при цьому основна увага приділена нормам-принципам і нормам-дефініціям. Норми кримінально-процесуального права розуміються дослідницею як «встановлені державою чи Рішеннями Європейського Суду з прав людини правила, що визначають загальні положення та порядок провадження у кримінальних справах, а також права та обов'язки суб'єктів кримінального процесу, основною функцією яких є реалізація норм кримінального права, а додатковими функціями - реалізація норм інших галузей права» [7, с. 14]. Серед виконуваних нормами функцій називається: регулятивна, службова, інструментальна, правоохоронна, виховна, превентивна.

Комплексний підхід до поглибленого вивчення специфіки проблем правозастосовного судового тлумачення норм кримінально-процесуального права крізь призму положень, роз-

роблених теорією права, з позиції сучасних поглядів і потреб правозастосовної практики, а також логіку побудови дослідження, в якому знайшли відбиття теоретичні і практико-прикладні питання, пов'язані з правозастосовним тлумаченням норм кримінально-процесуального права, використано у докторській дисертації О. В. Капліною [8]. Серед поставлених завдань автором виділено: «проаналізувати й узагальнити теоретичні підходи до поняття «тлумачення норм права», визначити його основні риси, мету, функції, стадії, види й обґрунтувати необхідність виділення як самостійного виду правозастосовного тлумачення норм права; виокремити особливості правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права і принципи, відповідно до яких треба здійснювати правозастосовну правотлумачну діяльність; розглянути суб'єктний склад діяльності з правозастосовного судового тлумачення норм кримінально-процесуального права і сформулювати позицію щодо актів тлумачення, які виносяться його суб'єктами; довести необхідність надання актам судового тлумачення сили судового прецеденту; дослідити вплив правотлумачної практики Європейського суду з прав людини на правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права; узагальнити теоретичні погляди з питань про кількість способів тлумачення норм права і послідовність оперування ними, розкрити сутність і зміст кожного зі способів і специфіку їх використання при правозастосовному тлумаченні норм кримінально-процесуального права; з'ясувати роль правозастосовного тлумачення при переборенні колізій, подоланні прогалин, що виникають у кримінально-процесуальному законодавстві та при з'ясуванні обсягу оцінних понять» [8, с. 5]. Наукова новизна, на думку вченого, включає, зокрема, те, що вперше «правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права розглядається як чинник, що забезпечує з'ясування дійсного смислу норм права, подолання правової невизначеності і сприяє утвердженню законності всієї правозастосовної діяльності в кримінальному процесі, обґрунтованості й належної вмотивованості рішень, що приймаються суб'єктами правотлумачення зазначених норм; досліджується роль Кримінально-процесуального кодексу в ієрархії юридичних актів при тлумаченні й подоланні колізій норм кримінально-процесуального права» [8, с. 7–8] (хоча у висновках роботи це положення наукової новизни не знайшло відображення).

Кримінально-процесуальні аспекти техніки формування норм права висвітлені А. А. Коваль [9], якою об'єктом дослідження визначено «еволюцію й сучасний стан формування норм кримінально-процесуального права, а також правотворчу діяльність у сфері кримінального судочинства як динамічне, багатоаспектне явище» [9, с. 4]. Серед положень наукової новизни в роботі зазначено: «кримінально-процесуальної норми – це загальнообов'язкові, встановлені державою положення, які створені за допомогою спеціальних правил, прийомів, способів, методів і засобів, мають визначену структуру й виражені у встановленій формі, визначають і регулюють кримінальне судочинство та правовідносини, що виникають, розвиваються й припиняються у його ході» [9, с. 5], «техніка формування кримінально-процесуальних норм розуміється як сукупність спеціальних правил, прийомів, способів, методів та засобів, які використовуються для належної побудови та зовнішнього вираження цих норм з метою їх подальшого правильного тлумачення й ефективного використання у правозастосовній діяльності суду, прокурора, слідчого та органу дізнання» [9, с. 6]; удосконалено порядок формування кримінально-процесуальних норм та запропоновано напрямки подолання помилок у формуванні норм кримінально-процесуального права [9, с. 6].

Окрему групу досліджень становлять праці, присвячені чинності кримінального процесуального закону. Так, в дисертації С. І. Щериці [10], окрім висвітлення дії кримінально-процесуального закону за тріадою: в часі, просторі і за колом осіб, надається поняття кримінального процесуального закону, під яким пропонується розуміти «сукупність нормативно-правових актів, що мають юридичну силу закону, містять у собі кримінальні процесуальні норми і регулюють суспільні відносини у сфері здійснення кримінального провадження, тобто досудового розслідування і судового провадження, процесуальних дій у зв'язку з учиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність» [10, с. 7]. Ознаками джерел кримінального процесуального названо: «1) вони завжди містять норми процесуального характеру; 2) сфера впливу конкретних норм – кримінальне судочинство;

3) містять норми, що врегульовують правовідносини, в яких однією із сторін завжди є держава» [10, с. 13].

Джерела права, їх окремі елементи, у тому чи іншому контексті, досліджуються в межах загальної теорії держави і права (спеціальності **12.00.01**). Такі роботи є важливими як з огляду визначення понять «джерело права», «закон», «нормативно-правовий акт», «правова норма», «нормо проектувальна / законотворча техніка», так і становлення та еволюції кримінального процесуального права, кримінального процесуального закону. Із формуванням законодавчої бази в кримінальному процесі безпосередньо пов'язані загальнотеоретичні наукові доробки з питань законопроекування, застосування методології нормопроекувальної техніки, що впливає на якість закону, його наукову обґрунтованість, наближення до потреб життя. Наприклад, в теоретико-історичному контексті законодавчу техніку, як систему засобів і правил створення законів та здійснення їх систематизації (у формах кодифікації та консолідації), задля забезпечення їх якості та ефективної реалізації, вивчає Ж. О. Дзейко [11]. Аналіз теоретико-правових аспектів законопроекування, встановлення тенденцій його розвитку, нормативно-правового, організаційного та наукового забезпечення законопроектної діяльності як окремої системи та стрижневого елементу законотворчого процесу – поставлено за мету дисертаційної роботи І. С. Терлецької [12]. А з'ясування загальнотеоретичних аспектів удосконалення нормативно-правових актів – за мету дисертації Косовища В. М. [13].

Історичним аспектам кримінального процесуального права присвячено чимало дисертаційних праць у різні періоди розвитку української державності. Виняткову цінність, на нашу думку, з точки зору комплексного підходу до аналізу розвитку кримінально-процесуального законодавства, являє фундаментальна праця В. Т. Маляренка (2004 р.) [14], другий розділ якої вивчає саме це питання: від становлення кримінально-процесуальних норм у перші століття української державності до формування кримінально-процесуального права після проголошення незалежності України [с. 50–113]. Особливості складання таких пам'яток права, як: Руська Правда, актові книги, Судебники 1497, 1550 рр., Литовські статuti XVI ст., судово-слідчі документи XVIII ст., Статут кримінального судочинства 1864 р., а також деякі елементи юридичної техніки розглядаються А. В. Красницькою (2008 р.) [15].

Але «переоцінка цінностей, переосмислення політико-правових уявлень, що формують ставлення до права і характер правової поведінки суб'єктів права» [16, с. 1], оновлення законодавства зумовлюють потребу повернення до цих питань і у сучасний період.

Закон ставав і предметом вивчення в галузі філософії права. Так, В.В. Савенко розглядає закон у структурі правової реальності [17]. Вчений називає закон «однією із центральних філософсько-правових категорій, що теоретично фіксує багатоаспектне природно-історичне підпорядкування людини собі» [17, с. 1].

Джерела кримінально-правового регулювання розглядаються в монографічній праці О. С. Кузембаєва (2017 р.) [18]. Дисертація виконана за спеціальністю **12.00.08** – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Вона розцінюється як спеціальне комплексне дослідження джерел кримінального права у взаємозв'язку із кримінально-правовим регулюванням. З точки зору кримінального процесуального права представляє інтерес виділення в рамках системи джерел кримінального права – джерел кримінально-правового регулювання, як обставин, що впливають на формування, встановлення, зміну, скасування і реалізацію конкретних забороняючих та регулятивних кримінально-правових норм при відсутності здійснення впливу на правоутворення та генезис кримінально-правових норм. Також в межах цієї спеціальності представляє науковий інтерес докторська праця Наден О. В., в якій висвітлені і питання поняття, видів та структури кримінально-правових норм, закону про кримінальну відповідальність як юридичної форми норм кримінального права (розділ 2) [19]. Новим в науці кримінального права є підхід до кримінального закону як предмету герменевтики (З. А. Загинеї [20]). Концепція герменевтики кримінального закону України представлена вченим, як конкретно-науковий метод у галузі кримінального права, яка охоплює такі складові, як нормотворча техніка кримінального закону України, текст цього закону як предмет герменевтики, його змістовна еквівалентність, розуміння та тлумачення нормативного змісту, а також експертологія його тексту [20, с. 1–2].

Дотичними до обраного предмета дослідження є дисертації, в яких розглядаються: понятійний апарат кримінального процесуального права, оціночні поняття в кримінальному судочинстві, прогалини у кримінальному процесуальному праві, дефекти кримінального процесуального законодавства.

Так, серед завдань, визначених в праці Т. В. Малярчук, автор вказує на визначення критеріїв і загальних положень оцінки якості та ефективності нормативно-правових актів; виокремлення законодавчих дефініцій як необхідної умови ефективного використання понятійного апарату кримінально-процесуального права; з'ясування впливу мовного фактору на ефективність кримінально-процесуальних норм [21, с. 4–5]. Окрім того, увага приділена тлумаченню закону, з'ясуванню ролі практики Європейського Суду з прав людини, обґрунтуванню можливості існування у правовій системі України судового прецеденту, під яким пропонується розуміти вироблений судовою практикою й підтверджений авторитетом вищої судової інстанції держави, опублікований в офіційному друкованому органі зразок нормативного або казуального тлумачення норми права, який заповнює, доповнює або тимчасово замінює нормативне регулювання певних суспільних відносин і є обов'язковим для використання в аналогічних справах чи при застосуванні розтлумаченої норми права [21, с. 6].

Оцінні поняття у кримінальному процесуальному праві досліджено в ряді дисертацій: І. А. Тітка (2009 р.), Д. К. Василяки (2011 р.), В. О. Рибалки (2016 р.). Об'єктом дослідження, наприклад, останньої визначено «закономірності формування та застосування норм кримінального процесуального права, що містять оцінні поняття» [22, с. 3]. При цьому, такі поняття представлені як «неконкретизовані в кримінальному процесуальному законодавстві поняття, зміст і обсяг яких визначають відповідно до конкретних обставин справи» [22, с. 18]. В роботі, з поміж іншого, розглянуто теорію і практику закріплення в кримінальних процесуальних нормах оцінних понять; узагальнено правозастосовні помилки в тлумаченні оцінних понять та виокремлено заходи щодо запобігання їм. Автор вказує на удосконалення наукових підходів до оптимізації законодавчої лексики, окреслює особливості реалізації в кримінальному провадженні процесуальних норм, що містять оцінні поняття, з огляду на правову регламентацію окремих запобіжних заходів, порядку об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження, здійснення кримінального провадження на підставі угод (розділ 2).

Забарним М. М. «розкрито роль тлумачення як основного та необхідного способу встановлення наявності чи відсутності прогалин у кримінальному процесуальному праві, що є умовою законного та обґрунтованого застосування кримінальних процесуальних норм і зумовлюється використанням оціночних понять у кримінальному процесуальному законі; удосконалено підхід до розуміння поняття «прогалини у кримінальному процесуальному праві», теоретичні положення щодо термінології, яка використовується в кримінальному процесуальному законодавстві, умови застосування аналогії у сфері кримінального провадження» [23, с. 5–6]. Разом з тим, автор оминає увагою специфіку прогалин кримінального процесуального права, а також можливості використання особливих методів та прийомів для їх подолання.

Найсучаснішою науковою доробкою з питань дефектності кримінального процесуального законодавства можна назвати комплексну працю О. А. Лейби [24]. Автором відмічена першість виокремлення загального напряму впливу дефектів кримінального процесуального законодавства на правозастосовну практику – зниження ефективності дії закону у забезпеченні виконання завдань кримінального провадження та деталізовано форми прояву такого впливу; запропоновано підхід до класифікації прогалин у кримінальному процесуальному законодавстві залежно від негативних наслідків, які виникають у результаті неврегульованості кримінальних процесуальних правовідносин і можливості їх подолання шляхом застосування аналогії; обґрунтовано відмінність кримінального процесуального законодавства від інших галузей, яка полягає у неможливості застосування у кримінальному процесі дворівневої системи подолання прогалин (через аналогію закону та аналогію права), а передбачає можливість застосування лише аналогії права [24, с. 9–10], тощо. В цілому, дисертація є вагомим доктринальним підґрунтям у вивченні питань розвитку кримінального процесуального законодавства, зокрема, в контексті дослідження прогалин, колізій цього законодавства.

Водночас, поглиблений мовно-термінологічний, логіко-лінгвістичний інтерес до норм кримінального процесуального права, залишив за межами дослідження інші складові кримінального процесуального закону, що дозволяють комплексно розглядати його як джерело права.

Самостійним напрямом досліджень є питання аналогії права (закону) як способу подолання прогалин. Умови застосування аналогії у кримінальному судочинстві, диференціація аналогії, визначення суб'єктів та меж застосування аналогії ставали предметом вивчення таких вчених як О. В. Боднар, І. В. Вовк, В. В. Рожнова та ін., однак, такі наукові доробки представлені, в основному, на рівні окремих публікацій. Лише І. В. Вовк здійснено комплексне дослідження теоретичних та прикладних проблем застосування аналогії у кримінально-процесуальному праві України (2011 р.) [25]. Обравши об'єктом дослідження суспільні відносини, пов'язані із застосуванням аналогії як способу подолання прогалин у кримінально-процесуальному праві, автором визначено ознаки аналогії у кримінальному судочинстві, сформульовано визначення кримінально-процесуальної аналогії, висвітлено порядок використання аналогії як процесу застосування норм права та ін. [25, с. 6]. В роботі (станом на 2011 р.) зауважено, що «проблеми, пов'язані із застосуванням аналогії у кримінальному судочинстві, не дивлячись на важливе теоретичне та практичне значення, не привертати особливої уваги вчених» [25, с. 1] (окрім радянського періоду розвитку кримінального процесу). І можна констатувати незмінність цієї ситуації і в 2018 році.

Також, в статтях, присвячених: джерелам, які визначають порядок кримінального провадження; порушенням кримінального процесуального закону (Омельченко О. Є., Климчук М. П., Загурський О. Б., Іщенко В. М., Коріняк О. М., Тимошенко М. О. та ін.); нормам іноземного права, міжнародним стандартам (договорам) в національному кримінальному процесі (Андрушко П. П., Бабкова В. С.); системі кримінального процесуального законодавства (Рябухіна О. А., Циганюк Ю. В.); напрямам реформування кримінального процесуального законодавства в контексті удосконалення теорії і практики кримінального процесуального закону (Барабаш Т. М., Корж В. П., Філін Д. В. та ін.), піднімаються окремі проблемні питання, пов'язані із кримінальним процесуальним законом.

Впливають на формування теорії кримінального процесуального закону і наукові доробки, в яких досліджується виникнення та розвиток кримінальних процесуальних правовідносин (Назаренка Р. І., Погорецького М. А. та ін.). Так, наприклад, Р. І. Назаренко зауважує, що «кримінально-процесуальні відносини не можуть виникнути, якщо можливість їх існування не передбачена кримінально-процесуальною нормою, в зв'язку з чим проаналізовано співвідношення між кримінально-процесуальною нормою і кримінально-процесуальними відносинами. Робиться висновок, що кримінально-процесуальна норма, яка передбачає названі правовідносини, і держава (в особі державних органів і посадових осіб), що забезпечує реалізацію цієї норми, є необхідна правова умова виникнення, розвитку та реалізації кримінально-процесуальних відносин» [26, с. 7]. «Від повноти регулювання правових відносин, що виникають у кримінальному судочинстві залежать усебічність і об'єктивність досудового розслідування, а також судового розгляду кримінальної справи, захисту прав та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі», – наголошує М. А. Погорецький [27, с. 3]. «Правовідносини як результат дії правової норми варто розуміти в тому смислі, що це результат, заради якого встановлені норми права. У правовідносинах, правах, обов'язках розкривається призначення норм права», – продовжує вчений [27, с. 15].

Висновок. Таким чином, проведений моніторинг стану наукових досліджень за обраним предметом, насамперед, дисертаційних робіт, захищених у період з 1991 р. по 2018 р. (на підставі узагальнень тематики у Довіднику [28], постійних аналізів Інституту законодавства Верховної Ради України [29], авторських пошуків) дозволяє констатувати: (1) відсутність осучаснених комплексних монографічних праць, присвячених закону як джерелу кримінального процесуального права; (2) галузевий вплив на кримінальне процесуальне законодавство інших кримінальних процесуальних категорій і понять (правовідносин, структури і системи процесу, предмета і метода правового регулювання) та неоднозначність оперування такими терміносистемами як «джерела кримінального процесуального права», «джерела кримінального процесуального права», «джерела, що визначають порядок кримінального

провадження», «джерела кримінально-процесуальної політики»; (3) наявність міждисциплінарного характеру значної кількості понять, категорій та інститутів у сфері джерел права, зокрема, щодо їх ознак, правової природи, процесу формування (теорія держави і права, філософія права, кримінальне право, процесуальне право, міжнародне право); (4) приділення уваги вчених (протягом останніх років) таким пов'язаним із тематикою дослідження напрямом як: (а) міжнародним договорам, міжнародно-правовим стандартам і судовим прецедентам; (б) чинності кримінально-процесуального закону; (в) предмету правового регулювання у кримінальному процесі; (г) дефектам кримінального процесуального законодавства і прогалинам кримінального процесуального права; (5) обрання предметом дисертаційного вивчення: норм кримінального процесуального права (їх формування, тлумачення), еволюції кримінального процесуального закону, понятійного апарату кримінального процесуального права, аналогії кримінального процесуального закону та інших суміжних об'єктів і явищ – до оновлення Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.).

Список використаних джерел:

1. Дроздов О.М. Джерела кримінально-процесуального права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 24 с.
2. Кухню Д.В. Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 14 с.
3. Коровайко О.І. Міжнародні стандарти кримінального судочинства в судовому провадженні України : монографія. Харків, 2016. 494 с.
4. Узунова О.В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 18 с.
5. Антонюк А.Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2016. 20 с.
6. Уваров В.Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України : монографія. Харків, 2015. 416 с.
7. Гейц С.О. Норми кримінально-процесуального права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 18 с.
8. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2009. 38 с.
9. Коваль А.А. Техніка формування норм права: кримінально-процесуальний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.
10. Щериця С.І. Чинність кримінально-процесуального закону : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
11. Дзейко Ж.О. Законодавча техніка в Україні (теоретико-історичне дослідження) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2011. 40 с.
12. Терлецька І.С. Законопроекування в Україні: теоретико-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
13. Косович В.М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2015. 40 с.
14. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : [монографія]. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 512 с.
15. Красницька А.В. Процесуальні акти кримінального судочинства: юридична техніка, шляхи вдосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 19 с.
16. Атаманчук І.В. Генеза процесуального права України: тенденції, перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 21 с.
17. Савенко В.В. Закон у структурі правової реальності: філософсько-правовий аналіз : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2017. 32 с.
18. Кузембаєв О.С. Джерела кримінально-правового регулювання в Україні: доктринальні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2017. 305 с.
19. Наден О.В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання суспільних відносин в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2013. 386 с.
20. Загиней З.А. Герменевтика кримінального закону України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 38 с.

21. Малярчук Т.В. Понятійний апарат кримінально-процесуального права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 17 с.
22. Рибалко В.О. Оцінні поняття в кримінально-процесуальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.
23. Забарний М.М. Прогалини у кримінальному процесуальному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2017. 20 с.
24. Лейба О.А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 244 с.
25. Вовк І.В. Теоретичні та прикладні проблеми застосування аналогії у кримінально-процесуальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 19 с.
26. Назаренко Р.І. Характеристика кримінально-процесуальних відносин на початковому етапі досудового провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 18 с.
27. Погорецький М.А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система. Харків : Арсіс, 2002. 160 с.
28. Довідник захищених дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (1991–2014) / укл., передмова, вступ В.В. Тищенко, О.П. Ващук, І.В. Гловюк, Т.Р. Короткого. Одеса, 2015. 668 с.
29. Правова наука та законодавча практика: аналіз дисертаційних досліджень. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012, 2014, 2016. Випуски 3–6. 164 с., 220 с., 532 с.

* Бугайчук Артем Андрійович – аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики Національного університету державної фіскальної служби України.

Стаття надійшла до редакції 24 листопада 2018 р.